

"ללכת בדרכיו"

בפתח פרשתנו, התורה מרטת את הכלול בבחירה בטוב: "רָאָה נְתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב וְאֶת הַמָּוֶת וְאֶת הָרָע: אֲשֶׁר אֲנִי מַצְוֶה הַיּוֹם לֵאמֹר אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ לְלַכֵּת בְּדַרְכָּיו וּלְשַׁמֵּר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחַיֵּית וְרַבִּית וּבְרַכָּךְ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אָתָּה בָּא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: (ל, טו-טז) מן הפסוקים עולה כי מעבר לשמירת המצוות החוקים והמשפטים קודם ציווי עצמאי נוסף של: ההליכה בדרכי ה'.

המצווה ללכת בדרכי ה' הופיעה במפורש בפרשת כי תבוא: "והלכת בדרכיו" ועוד קודם לכן, בפרשת עקב בנוסח אחר. המצווה הזו נמנית בין תרי"ג מצוות, אך היא מצווה חריגה, שכן לא מבואר במפורש כיצד ניתן לקיימה. נדמה שאין בה הוראה ספציפית שיש לקיימה בהקשר מסוים בזמן ובמקום קבועים. מדובר בהוראה כללית שתומה.

הגמרא בסוטה פירשה שיש כאן הדרכה לקיום מצוות שבמרכזן גמילות חסד. "מה הוא מלביש ערומים... אף אתה הלבש ערומים. הקב"ה ביקר חולים... אף אתה בקר חולים. הקב"ה ניחם אבלים... אף אתה נחם אבלים. הקב"ה קבר מתים אף אתה קבור מתים". (סוטה יד, א) המכנה המשותף של המצוות הללו הוא שהן כולן נהלים של הגשת עזרה והיחלצות לטובת החלש. וכן, שברובן הן מצוות דרבנן לשיטת חלק ממוני המצוות. שייכתן שמקור החיוב שלהן יהיה אם כן מן התורה על פי ההוראה הכללית של ההליכה בדרכי ה'.

על פי המקור הזה מובנם של דרכי ה' הוא אופני פעולתו והופעתו בעולם. כיוון שמצאנו בתורה שהקב"ה הוא גומל חסד. ובהרחבה גם מעניק לנו את חיינו, פרנסתנו, בריאותנו, וכל אשר לנו ללא תמורה הרי שההליכה בדרכיו מחייבת נדיבות מרובה ושימת לב לצורכי הזולת ללא עריכת חשבונות מיותרים.

על פי הספרי (עקב) אין מדובר בהדרכה לחסד ונדיבות אלא יש לראות במצווה זו הוראה כללית על עיצוב האישיות ועבודת המידות. "מה הוא רחום וחנון, אף אתה היה כן". אמנם, גם כאן ההדגשה היא על מידות הרחמים של הקב"ה ועל השפע שהוא משפיע בעולם. על ההזדמנויות שהוא מקרה לפנינו ועל האימון והאשראי. אך הדברים אינם דומים. בשונה מן הדרישה (בסוטה) לבצע רשימת מצוות שבמרכזן עשיית חסד והטבה עם הזולת. כאן (בספרי) האדם נדרש לסגל לעצמו את אהבת הזולת. אדם שהוא רחמן בטבעו מונע לעזור לאחרים גם כשאין הוראה מחייבת מתאימה. אדם כזה גם נוטה לפרש את התנהגותם של אחרים באור חיובי. ובסופו של דבר נוטה להיות רגיש לא רק לצרכיהם אלא, גם לצרכיו שלו.

הרמב"ם בהלכות דעות הרחיב את העיקרון על כלל מידות האדם. אך לדברי הרמב"ם אין לנטות לכיוון מסוים. גם לא להעניק לזולת ללא גבולות. על האדם למצע את דרכיו. למצוא את הדרך הישרה שאין בה סטייה לכאן או לכאן. לא להיות פזרן ולא קמצן, לא חמדן ולא אדיש, לא מסוגף ולא מסואב. בזה האדם ידמה לקב"ה.

כפי שניתן היה לצפות, המצווה הזו הפכה מנוף לדין רחב ומגוון בספרי המוסר. קשת האפשרויות הפרשניות והדרשניות כמעט אינסופית. בשלוש האפשרויות שהוצגו כאן ישנן שלוש תפיסות שונות של הקב"ה. תפיסה אחת פורטת את הנהגתו של ה' על פי פעולותיו בעולם. זו היא "דרכו" של הקב"ה. שתי התפיסות האחרות מפרשות ש"דרך" אינה קובץ הוראות נקודתיות אלא הנהגה ושיטה. אך גם כאן יש להבחין בין מי שנוטה לראות בהנהגת ה' את החד צדדיות של הנהגתו והחסד ללא סייג וגבול לבין מי שנוטה לציין את הפן של הבחירה בדרך הישרה והמדודה. הדרך שתובעת דיוק כחוט השערה ואיזון. שהרי אילו הקב"ה היה רק נותן, לא היינו מוצאים עוני, כיעור או טפשות בעולם. הקב"ה מודד וקוצב לאדם כפי יכולתו, צרכיו וייעודו במתינות. אם כן, אף שכל שיש לנו הוא מתנת ידו של הקב"ה, מה שמאפיין אותו הוא דווקא הדין והיושר ולא החסד והשפע.

יש להניח שניתן לתאר את מידותיו של הקב"ה גם מזוויות אחרות. מספר דרכיו כמספר שמותיו. הקב"ה יוצר ומחדש, או קשוב, נאמן, שתקן וסבלן. הוא גם מחשיב כל פרט וזוכר כל הנשכחות, מעניק משמעות לכל צעד שלנו. בהתאמה היינו אומרים שעל האדם ללמוד לאמץ תכונות ומידות דומות.

מנקודת מבט אחרת, בהנהגת ה' ישנן גם סתירות רבות. הקב"ה מחבק ומצער, נותן וגם לוקח. מכאן שגם האדם אינו צריך לפעול תמיד באותה הדרך אלא לנהוג באופנים שונים במקומות שונים.

ההליכה בדרכי ה' תלויה בהבנת משמעותה. וכרוכה אם כן בשאלות תיאולוגיות ופילוסופיות ראשונות במעלה. מה הן תכונותיו של הקב"ה וכיצד הוא מנהיג את עולמו, ומה הסיבה לאירועים כאלה ואחרים, פרטיים וציבוריים. התשובה לשאלות אלו היא אינה חד מימדית ומשתנה בהתאם להשקפת העולם.

בס"ד, שבת פרשת ניצבים וילך, תשע"א, מיכל טיקוצ'ינסקי

משה רבינו שהיה המקורב ביותר לקב"ה כבר ביקש "הודיעני נא את דרכיך" (שמות לג, יד). זהו אולי הביטוי החזק ביותר לכמיהה האנושית הבלתי מושגת להבין את דרכי ה' ולהידבק בו.

בעל מנחת חינוך (מצוה תרי"א) אומר מילים ספורות בלבד ביחס למצווה זו: "וכבר מלאו ידיהם לדבר זה בהרבה ספרי מוסר... עיין בדבריהם ויונעם לך. ואשרי המקיים מצוה זו. השי"ת ישים חלקינו עמהם"

כשהמלך בשדה עובר על פנינו, נחתום אף אנו בבקשה ותפילה ברוח ימי אלול והימים הנוראים: "הורני ה' דרכך ונחני באורח מישור למען שוררי".